

ДЕПУТАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ К. ЛЕВИЦЬКОГО В АВСТРІЙСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ

А. В. Стечишин

кандидат юридичних наук, викладач кафедри теорії та історії держави і права Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького

Актуальність теми пов'язана з необхідністю підвищення ефективності діяльності українського парламенту. У вирішенні цього завдання значну допомогу може надати історичний досвід депутатської діяльності знаного українського правника, адвоката, доктора права, Першого прем'єр-міністра ЗУНР К. Левицького (1859-1941 рр.). Вчений, починаючи з 1907 по 1918 рр., був депутатом австрійського парламенту, виступав з численними пропозиціями, спрямованими на захист прав українського населення, демократичних свобод та право на використання рідної мови.

Сьогодні діяльність депутатів Верховної Ради проходить в умовах постійних суперечок, бійок, блокування трибун, зриву засідань парламенту, що веде до зниження ефективності діяльності цього органу та відсутності рішен-

ня багатьох нагальних проблем. В австрійському парламенті також мали місце подібні процеси, але К. Левицькому часто вдавалось знайти компроміс між депутатськими фракціями, за що його нагородив своєю відзнакою імператор Ф. Йосиф. Депутатська діяльність К. Левицького у вигляді підготовки депутатських запитів, звернень, листів, спрямованих до австрійських органів державної влади та намісників Галичини, потребує детальнішого розгляду, що може значно підвищити рівень правової культури українських парламентарів.

Аналіз публікацій показує, що питання, пов'язані з депутатською діяльністю К. Левицького, розглядали Т. Андрусак, І. Андрухів, А. Баран, І. Витанович, М. Залізник, І. Крип'якевич, О. Шеримет та ін. Особливої уваги заслуговує праця І. Василик, яка приділила значну увагу цьому питанню в своїй мо-

нографії, присвяченій творчому шляху К. Левицького. Інша група вчених розглядала діяльність рейхстагу при дослідженні органів управління Австро-Угорської імперії. А це: В. Кульчицький, Б. Тищик, І. Бойко, П. Сухой, Б. Цюцюра, Ю. Михальський, І. Вінярський, О. Аркуша, І. Чорновіл та ін. При цьому повної картини депутатської діяльності К. Левицького та її систематизації до теперішнього часу проведено не було.

Метою нашої роботи є розгляд напрямів депутатської діяльності К. Левицького в австрійському парламенті з захисту прав українського населення.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з розгляду виборчої системи, яка діяла у той історичний період в Австро-Угорській імперії. За австрійською конституцією від 21 грудня 1867 р., яка діяла до жовтня 1918 р.,

в країні існував двопалатний парламент – рейхсрат, який складався з Палати панів (Сенат) та Палати послів (Державна Рада). До Палати панів входило 250-300 осіб, які призначались імператором з числа крупних магнатів, поміщиків та представників кліру. Нижня палата обиралась за п'ятикуріальною системою на основі майнового цензу, зокрема:

до першої курії належали великі землевласники, що платили від своїх володінь не менше 100-200 золотих ринських (гульденів) державного податку, що голосували безпосередньо за свого кандидата;

до другої (міської) курії обиралися депутати від найбільших міст серед духовенства, службовців, учителів, адвокатів, лікарів, власників майстерень;

третя курія – представляла купців та фабрикантів, які голосували через своїх представників у палатах;

четверта курія (сільські громади) – до виборів допускалися сільські жителі, які платили по 20 та більше крон річного податку;

п'ята курія включала в себе досле населення, яке сплачувало більше 8 крон податку [1].

Голосування в курії сільських громад було двоступеневим, в них обирали виборщиків (вальмани), які обирали безпосередньо депутатів, але поміщики, які платили більше 50 гульденів податку, ставали виборщиками без обрання. Одного виборщика обирали усно 500 виборців, абсолютно більшістю голосів, на другому етапі так само усно й відкрито виборщики обирали депутата. Виборча система Австро-Угорщини була побудована на принципі станових привілеїв [2]. Так, в середньому 52 крупних землевласників першої курії обирали одного депутата, 2400 поміщиків – 44 депутати. Представники торгово-промислової буржуазії входили до другої курії та обирали трьох депутатів,

а 8764 виборців сільських курій обирали одного депутата [1].

Така виборча система позбавляла українців мати значне національне представництво в австрійському парламенті, яке повинно було захищати інтереси українського народу. Одночасно з цим куріальна система виборів сприяла польській спільноті Галичини проводити вибори з масовими порушеннями, а українці не мали законних підстав протидіяти такій політиці. При цьому в Австро-Угорщині українці були четвертою за чисельністю національною групою, яка складала 13,21% населення, але згідно з австрійським законодавством мали лише 6,40% мандатів, тобто один мандат – на 109 тисяч українського населення.

На цих виборах К. Левицький балотувався до Австрійського парламенту по виборчому округу № 66, до складу якого входила територія Бережан – Рогатина – Болахіва – Журавно [3, с. 107]. У цьому ж окрузі кандидатами в депутати були лідер галицьких москвофілів правник, адвокат, депутат Галицького сейму В. Дудикевич (1861-1922 рр.), який пізніше був заарештований НКВС і помер у тюрмі в Ташкенті. Представляє значний інтерес інший суперник К. Левицького на виборах відомий український громадсько-політичний діяч Т. Старух (1860-1923 р.), людина дуже складної та тяжкої долі. В 1915 р. за свою політичну діяльність був заарештований окупаційною російською владою та відбував покарання у тюрмах Сибіру. Після революції у 1917 р. повернувся до України, брав участь у Всеукраїнському з'їзді (м. Київ) народних представників, а у 1918-1919 рр. обраний комісаром (ЗУНР) міста Бережани. У січні 1919 р. на Трудовому конгресі України в Києві Т. Старуха обрано заступником голови Конгресу. У 1920 р. був заарештований польською

владою та утримувався у тюрмах Бережан, Львова, але у 1921 р., за сприянням Митрополита Андрея Шептицького, був звільнений та перебував під наглядом поліції. Вибори 1907 р. проходили в умовах складної політичної боротьби з порушеннями прав виборців та купівлею їх голосів, які коштували від 6 до 20 крон. Місцева адміністрація використовувала жандармерію та військові частини, які стояли перед місцями голосування і впускали лише тих виборців, що мали голосувати за кандидата від влади, а інших змушували чекати протягом семи годин.

Одних виборців не допускали до голосування, другим не видавали виборчих бюлетенів, третіх змушували відмовлятися від них, а у багатьох випадках прізвище кандидатів вписували у незаповнені бланки. Наприклад, у Бродах жандарми ходили по хатах і збирали тих, які повинні були голосувати за радника казначейства Волькера, який пізніше став відомим австрійським істориком. Характерним прикладом тої виборчої кампанії 1907 р. стала Коломия, де своєчасно не роздали три тисячі виборчих бюлетенів, а в Самборі, де був обраний австрійський міністр граф Дзедушицький, який активно протидівав створенню українських шкіл на Галичині, жандарми ходили від дому до дому й видавали виборцям бланки, на яких було вписано прізвище міністра [4].

В результаті проведення виборів 1907 р. до австрійського парламенту увійшли 32 українські депутати, серед яких було 12 адвокатів, що свідчило про високий фаховий рівень представництва. Місця у рейхстазі розподілювалися таким чином, що німці отримали 230 депутатських мандатів, чехи – 108, поляки – 79, словенці – 18, італійці – 18, хорвати – 10, румуни – 6, євреї – 4, серби – 2 [3, с. 108]. Виходячи з таких ре-

зультатів виборів, українці в австрійському парламенті зайняли четверте місце серед десяти інших національних представництв. Загалом після виборів 1907 р. українські депутати стали «поважною силою», яка могла впливати на парламентське життя і з якою мала рахуватись австрійська влада, а такі діячі, як К. Левицький, Є. Олесницький, Є. Петрушевич, «набули значення і впливу у загальнодержавній політиці» [5, с. 204]. Новий австрійський парламент почав засідання 17 червня 1907 р., депутати Галичини увійшли до Українського клубу у складі 30 осіб, до якого не приєдналися 2 соціал-демократи [6, с. 75]. Українська фракція поділялась на секції, з яких правничо-адміністративну очолив К. Левицький, який підготував заяву до парламенту стосовно правового статусу українського народу в Галичині та Буковині. З метою об'єднання усіх проукраїнських сил був створений український парламентський клуб, який ухвалив програму діяльності, одним із авторів якої був К. Левицький. У документі зазначалося, що завданням парламентського клубу є самостійний політичний, економічний, соціальний, культурний розвиток українського народу. З перших днів парламентської діяльності українські депутати за червень-липень 1907 р. підготували дві офіційні заяви, проголосили 10 промов, внесли 18 загальних і 15 спеціальних поправок та надали 84 запити. На підставі зібраних архівних джерел було проведено систематизацію парламентських ініціатив К. Левицького за період 1907-1910 рр., які включали такі напрями: а) податкова політика; б) фінансова підтримка українського населення; в) боротьба з порушеннями австрійськими владними структурами прав українців; г) порушення прав на використання української мови (табл. 1).

Розгляд першої групи депутатських звернень показує, що К. Левицький був добре обізнаний з проблемами селян, врожай яких був знищений внаслідок повені, тому цьому питанню був присвячений його виступ в парламенті. Інший запит був пов'язаний з тим, що К. Левицький займався банківською справою і звернув увагу на низький рівень розвитку торгівлі та промисловості у Галичині. На думку вченого, такий скрутний фінансовий стан краю є результатом високого оподаткування, тому його рівень доцільно зменшити. Друга група депутатської діяльності стосувалась питань державної допомоги населенню Галичини з метою надання кредиту селянам для закупівлі жита на посівну компанію. Тому 27 червня 1907 р. К. Левицький та Т. Старух надіслали до уряду запит стосовно виділення 3 млн. крон грошової допомоги українському населенню у вигляді кредиту. Це питання знайшло своє відображення в протесті, поданому К. Левицьким від 18 жовтня 1907 р. стосовно розподілу та видачі грошової субвенції українським селянам. Третя група напрямів депутатської діяльності К. Левицького в австрійському парламенті стосувалась протидії порушенням австрійськими владними структурами прав українців. Так, 16 липня 1908 р. він звернувся з запитом до Міністерства юстиції щодо незалучення представника української товариської організації до розгляду проекту нового закону, який торкався прав населення Галичини. Значну увагу К. Левицький приділяв діяльності судової гілки влади і 27 червня 1908 р. звернувся з запитом до Міністерства юстиції щодо численних фактів порушень галицькими судами австрійського законодавства. Інший запит К. Левицького був присвячений подіям у Львівському університеті 1 липня 1910 р., що призвели до трагічної смерті українського студен-

та А. Коцка, та судовому процесу над українськими студентами, звинуваченими в організації масових заворушень (табл. 1).

До четвертої групи депутатської діяльності К. Левицького відносяться захист прав української мови. У той історичний період на Галичині було засновано об'єднання українських католиків «Провидіння», яке займалось просвітницькою діяльністю та проводило заняття з української мови. Діяльність цієї громадської організації викликала незадоволення львівських католицьких ієрархів, які добились від австрійської влади рішення стосовно заборони його діяльності. Але К. Левицький 10 квітня 1908 р. подав запит до Міністерства внутрішніх справ про зняття її заборони у Львові. Австрійське законодавство передбачало можливість ведення справ на рідній мові окремих регіонів, які порушувались, тому К. Левицький звернувся з запитом стосовно порушення судами й державними адвокатами мовних приписів у Галичині (табл.1).

Наступним етапом політичної діяльності К. Левицького стали вибори 1911 р. до австрійського парламенту, за результатами яких вчений був знову обраний депутатом. Однією з причин такої довіри населення була активна діяльність К. Левицького, спрямована на захист інтересів українців, а особливо жителів 66 виборчого округу, до якого входили Бережани, Рогатин, Журавно, Болахів, Перемишляни, Болшивці. До складу нового парламенту було обрано 24 депутатів-українців, які представляли різні політичні партії, з них – 18 націонал-демократів та два русофіли. Серед депутатів були відомі політичні діячі та адвокати, такі, як Т. Старух, Л. Цегельський, М. Король, Т. Окуневський, Т. Кормош, К. Трильовський, М. Лагодинський, В. Бачинський, Є. Петрушевич, І. Макух, А. Горбачевський та ін.

Про високий авторитет К. Левицького та повагу до нього австрійського уряду свідчить зустріч 14 липня 1911 р. з австрійським прем'єром бароном П. Гаучем. На ній К. Левицький порушив питання про виборчу реформу до Галицького Крайового Сейму щодо забезпечення українських інтересів, зміни галицької адміністрації, створення нових українських шкіл, університету у Львові, справедливого поділу між українцями та поляками депутатських місць з Галичини до парламенту.

У цей історичний період питання, пов'язані з Львівським університетом, неодноразово знаходили своє відображення в депутатській діяльності К. Левицького. Так, у його виступі 25 січня 1911 р. у парламенті вказувалось, що єдиним способом справедливого та взаємовигідного для українців і поляків розв'язання проблеми українського університету є поділ Львівського університету на два – польський та український. Український клуб запропонував полякам та уряду таку форму досягнення згоди у цьому питанні: існуючі кафедри з українською мовою викладання: 3 – на богословському, 3 – на правничому, 4 – на філософському факультетах вилучаються з цього університету і на перехідний період стають окремим університетським закладом у Львові. Коли при цьому закладі буде створено нові кафедри, набрано достатню кількість студентів, то цей заклад перетвориться у самостійний український університет. Тому 4 липня 1912 р. К. Левицький подав запит до Міністра внутрішніх справ стосовно арешту учасників демонстрації, яка відбувалась навколо університету, а в запиті до австрійського уряду порушувались питання про побудову будівлі українського університету у Львові. Завдяки депутатській діяльності К. Левицького австрійським уря-

дом був підготовлений проект імператорського указу від 27 грудня 1912 р., який передбачав заснування українського університету до початку 1916 р. Питання, пов'язані з освітою, знайшли відображення у запиті К. Левицького до австрійського уряду з питань проведення громадських робіт з будівництва нового навчального закладу для майбутніх учителів у Тернополі.

З метою обговорення кризової ситуації у відносинах між поляками та українцями, цісар Ф. Йосиф запросив до себе на розмову К. Левицького, якого поважав як ерудованого, толерантного, виваженого політика, та нагородив його лицарським орденом – «Хрестом Леопольда». За словами К. Левицького, під час розмови «цісар запитував мене про прихильність супроти домагань руського (українського) народу та висказував непохитну надію, що сей народ у недовгій часі дійде до незалежних йому прав» [7]. Достатньо цікавою є та обставина, що імператор прислухався до пропозицій К. Левицького і наказав керівництву сейму внести певні правки і доповнення до проекту виборчої та сеймової реформи. Українська депутатська фракція, у свою чергу, теж пішла на компроміс і приступила до обговорення проекту виборчого закону, за яким передбачалося обирати до сейму 228 послів, із них 62 мали представляти українське населення краю. Депутатам-українцям також надавалась посада одного із двох заступників маршалка сейму (голови) та керівництво двома з восьми депутатських комісій. Згідно з внесеними змінами, які були запропоновані К. Левицьким, право голосу надавалось усім повнолітнім громадянам держави, які прожили в селі чи місті не менше року й сплачували не менше 200 крон річного податку. Жінки могли голосувати як особисто, так і через посередників. Де-

путатом до сейму і парламенту міг обиратися лише той, хто не менше трьох років мав австрійське громадянство, досягнув 30-річного віку, мав право голосу й кожний виборець мав лише один голос.

Під впливом революційних подій в Росії 1917 р. значно посилилась політична діяльність українців Галичини, де проходили зібрання, віча, маніфестації. У цей історичний період українська фракція в Австрійському парламенті і Галицькому сеймі на чолі з К. Левицьким, який добре знав незадоволення українського населення своїм становищем, почала активніше вимагати певних прав, свобод для українського народу й автономії українських земель. Доказом активної роботи української фракції австрійського парламенту стали численні виступи К. Левицького та Є. Петрушевича, у результаті чого було прийнято резолюцію, за якою у зовнішній політиці українські парламентарі мали право вирішувати будь-які питання, пов'язані з Галичиною. У своїх промовах К. Левицький вимагав від уряду утворення фахової комісії у Міністерстві публічних робіт для відбудови українських населених пунктів, а також давання селянам-військовослужбовцям відпусток на жнива з метою забезпечення їх родин продовольством.

У своїй депутатській діяльності К. Левицький займався питаннями припинення поділу Галичини на польську й українську частини, створення української шкільної крайової ради, яка мала підтримувати українську освіту, призначення двох намісників. Значна увага приділялась рівноправності використання української мови в державних установах та школах, відкриття українського університету у Львові, отримання права загального голосування для всіх галичан. В австрійському парламенті К. Левицький проводив перемовини й дискусії з пропольськими депута-

тами, відстоюючи права українців та висуваючи життєво необхідні вимоги для розвитку українського народу. Досить показовим фактом стосовно схильності К. Левицького як депутата знайти компроміс стала така подія. 10 липня 1913 р. виникла криза у роботі Галицького Крайового Сейму, у вигляді бойкоту його засідань, організованого депутатами-українцями, через обговорення виборчого закону, запропонованого польською більшістю регіонального парламенту. З метою знайдення компромісного рішення імператор Ф. Йосип викликав до себе К. Левицького

та запропонував йому свою підтримку у переговорах з польськими депутатами, що дало змогу відновити діяльність Галицького Сейму.

Отже, І. Розгляд депутатської діяльності К. Левицького в австрійському парламенті протягом каденції 1907-1911 рр. дозволив виділити такі напрямки: а) податкова політика; б) фінансова підтримка українського населення; в) боротьба з порушеннями австрійськими владними структурами прав українців; г) порушення прав на використання української мови. ІІ. Протягом каденції 1911-

1918 рр. парламентська діяльність К. Левицького була спрямована на зміни виборчої системи, створення українського університету у Львові, надання допомоги селянам, які постраждали в результаті бойових дій на Галичині, рівноправності використання української мови в державних установах та школах. ІІІ. Характерною рисою депутатської діяльності К. Левицького була майстерність знайти компроміс у багатьох питаннях, які викликали розбіжності між депутатами, тому в науковій літературі К. Левицького називали «майстром компромісу». ■

Табл. 1.

ДЕПУТАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ К. ЛЕВИЦЬКОГО В АВСТРІЙСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ

Напрями депутатської діяльності	Дата	Захід	Стислий зміст
Податкова політика	27 червня 1907 р.	Виступ	Зменшення податків селян Галичини, постраждалих унаслідок стихійного лиха
	19 липня 1907 р.	Доповідь	Зменшення оподаткування
	14 липня 1908 р.	Запит	До Міністерства фінансів про збір податків в районі Рогатина, що належав до його виборчого округу
Фінансова підтримка українського населення	27 червня 1907 р.	Запит	Виділити 3 млн крон грошової допомоги українському населенню – кредит
	18 жовтня 1907 р.	Протест	Розподіл і видача державної грошової субвенції сільськогосподарському населенню Галичини
	14 травня 1909 р.	Запит	До прем'єр-міністра щодо розподілу коштів державної дотації постраждалим від повені
	18 червня 1909 р.	Запит	Виділення бюджетних коштів на потреби Галичини
Боротьба з порушеннями австрійськими владними структурами прав українців	16 липня 1908 р.	Запит	До Міністерства юстиції щодо незалучення представника української товариської організації до розгляду проекту нового закону
	27 травня 1908 р.	Запит	До Міністерства юстиції щодо порушення роботи галицькими судами
	2 червня 1908 р.	Запит	Щодо партійного характеру державної адвокатури у Львові та її зловживання службовою (офіційною) пресою

Напрями депутатської діяльності	Дата	Захід	Стислий зміст
	4 травня 1909 р.	Запит	До міністра внутрішніх справ стосовно Галицького закону про будівельний статут
	12 червня 1909 р.	Запит	До уряду стосовно покарання жандармів, звинувачених у вбивстві українського селянина
	22 жовтня 1909 р.	Запит	До уряду стосовно створення державної комісії з розробки закону про національності
	3 березня 1910 р.	Протест	Міністру внутрішніх справ стосовно переслідування українського військово-пожежного об'єднання «Січ» у Бучанському районі
	15 березня 1910 р.	Протест	До міністра залізниць стосовно переслідування працівників-українців
	24 листопада 1910 р.	Запит	До прем'єр-міністра стосовно бійки у Львівському університеті та загибелі українського студента Адама Коцка
Порушення прав на використання української мови	10 квітня 1908 р.	Запит	До Міністерства внутрішніх справ про зняття заборони на діяльність українського об'єднання «Провидіння» у Львові
	2 червня 1908 р.	Запит	Про порушення судами й державними адвокатами мовних приписів у Галичині
	9 грудня 1908 р.	Звернення	До керівника Міністерства юстиції стосовно порушення мовних приписів судами в Галичині
	7 липня 1909 р.	Запит	До Міністерства юстиції стосовно порушення прав української мови
	30 листопада 1909 р.	Запит	До Міністра оборони стосовно заборони українських учительських курсів для солдат Галичини
	21 червня 1910 р.	Протест	Стосовно конфіскації газети «Діло»

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шеремета О. М., Шумлянський В. О. Етапи формування виборчої системи в Австро-Угорській державі та україно-польське протистояння у питаннях її реформування у 1873-1914 рр. // Ефективність державного управління. – 2014. – Вип. 38. – С. 144-150.
2. Баран А. В. Виборча кампанія у Галичині до австрійського парламенту у 1907 р.: перебіг та результати // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – Вип. 16. – С. 1-6.
3. Стечишин А. В. Правові погляди і державотворча діяльність Костя Левицького : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Ун-т Короля Данила. – Івано-Франківськ, 2018. – 192 с.
4. Босак О. І. Відображення боротьби за виборчі реформи галицькою пресою напередодні I світової війни // Поліграфія і видавнича справа. – 2006. – Вип. 2. – С. 138-145.
5. Дорошенко Д. Історія України: з малюнками: для школи й родини / Передм. та комент. В. А. Смолія і В. М. Рички. – К. : Освіта, 1993. – 238 с.
6. Василик І. Б. Кость Левицький: від адвоката до прем'єра ЗУНР : моногр. – К.: Задруга, 2013. – 176 с.
7. Андрухів І.О., Сворак С., Ковалик В. Кость Левицький: політик, громадський діяч, правник (1859-1941) : моногр. – Надвірна : Надвірнян. друк., 2009. – 104 с.